

Milan M. Mišković
Šabac
milanmiskovic48@gmail.com

NOV PRISTUP PORODIČNOM ŽIVOTU

Smiljka Tomanović i Dragan Stanojević:
Sociologija porodičnog života, Filozofski fakultet,
Institut za sociološka istraživanja, Beograd, 2024, 305 str.

Danas pisati udžbenik *Sociologija porodičnog života* veliki je intelektualni izazov i rizik, usled opasnosti da udžbenička građa i razmišljanja autora budu brzo prevaziđeni ubrzanim tempom društvenih promena kojima su zahvaćene sve dimenzije porodičnog života, odnosi između polova i generacija u porodici, osnovni porodični procesi (socijalizacija, dezintegracija i životni ciklusi), odnos porodice i društva itd. U novoj tehnološkoj eri informaciono-komunikacionih tehnologija i učenja u *online* okruženju, povećava se i opasnost da udžbenik kao resurs za učenje u 21. veku bude potisnut ubrzanim tehničko-tehnološkim promenama.

Knjiga *Sociologija porodičnog života* autora prof. dr Smiljke Tomanović i doc. dr Dragana Stanojevića sa Odeljenja za sociologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu nastala je prevashodno za potrebe nastave na kursovima koji se bave porodicom na osnovnim i posle diplomskim studijama sociologije. Usled promenjenog i proširenog polja istraživanja u sociologiji porodice, to jest promenjene porodične stvarnosti i nastajanja niza novih porodičnih životnih formi, obilja složenih odnosa i praksi u stvarnosti savremenog porodičnog života, autori su se odlučili na konceptualizaciju sociologije porodičnog života, umesto uobičajenog poimanja i termina „sociologija porodice”. Opredeljujući se za multidimenzionalnost predmeta i interdisciplinarni pristup, autori su stava da se na taj način adekvatnije određuje polje proučavanja u ovoj studiji i nadilazi određeni oblik normativizma i uniformnosti.

U analizi i interpretaciji porodičnog života, kao što kažu u predgovoru studije, autori primenjuju sociološki pristup na tri nivoa: dijahronijski, sinhronijski i institucionalni. Na dijahronijskom nivou svaki element porodičnog života

prikazuju u istorijskoj perspektivi i integrišu ga u društveno-istorijski kontekst predmodernog, modernog i savremenog društva. Na sinhronijskom nivou prikazuju, analiziraju i interpretiraju stratifikacijske i simboličke razlike između porodica, kao i unutarporodične (rodne i generacijske) razlike i način na koji te razlike proizvode društvene nejednakosti. Na institucionalnom nivou autori analiziraju i interpretiraju odnos porodičnog života i institucionalnog sistema.

U uvodnom poglavlju, diskutujući o pitanjima zašto i kako proučavati porodicu, autori pokušavaju da rasvetle neke od saznajnih teškoća, političkih i akademskih prepreka sociološkom promišljanju i izučavanju porodičnog života, kao što su: zdravorazumsko znanje o porodici, problem naturalizacije i univerzalizacije porodice, privatnost porodičnog života, ideologizacija porodice i druge. Poseban problem saznanju porodičnog života, po mišljenju autora, predstavlja to što je porodica, teorijski posmatrano, tzv. klizajući koncept (engl. *slipping concept*), to jest prisutna je opasnost da rasprava o porodičnom životu skrene ka pojedincu ili ka društvu, pa se sagledava kao grupa individua (u mikroperspektivi), ili se tumači kao podsistem globalnog društva (u makroperspektivi). Po mišljenju autora proučavanje porodice na srednjem nivou sociološke analize poseban je izazov za novi pristup porodičnom životu koji, pored orijentacije na mezonivo grupe, zahteva i senzibilitet za nove probleme porodice, nove forme i obrasce življenja, pažnju usmerenu na međupovezanost porodice i drugih pojava, i angažovanost istraživanja u rešavanju problema u praksi. Taj nivo sociološke analize pretpostavlja epistemološko-metodološki pluralizam, a jedan od trendova jeste kombinovanje kvantitativnog i kvalitativnog pristupa (engl. *mixed methods*).

U drugom, trećem i četvrtom poglavlju izloženi su teorijski pogledi o modernoj porodici, odnos porodice i društvene promene i teorije o savremenim porodicama. Temeljnu odrednicu studije, po našem mišljenju, čine poglavlja u kojima su autori organizovali izlaganje oko nekoliko posebnih određujućih koncepata i odnošajnih pojmovnih celina koji čine suštinu pojma porodice i porodičnog života u savremenom društvu. To su pojmovi domaćinstva i ekonomskih osnova porodičnog života, srodstva i srodničkih odnosa, društvenosti porodičnog života, braka kao društvene institucije i ličnog odnosa, rodničkih aspekata porodičnog života, autoriteta i moći u porodičnom životu, vrednosti i vrednosnih orijentacija značajnih za porodični život, detinjstva, roditeljstva i jednoroditeljskih porodica. Pored navedenih, na inovativan način, veoma uspešno obrađeni su značajni delovi studije, to jest poglavlja u kojima autori analiziraju i interpretiraju procese i odnose u porodici i porodičnom životu, kao što su: procesi socijalizacije u porodičnom kontekstu, intergeneracijski odnosi u porodičnom životu, dinamika porodičnog života i porodična integracija, razvod braka, ciklusi porodičnog života i životni tokovi pojedini

naca. Pretposljednje poglavlje knjige posvećeno je analizi odnosa države prema porodicama, a poslednje savremenoj porodici i traganju za odgovorom na pitanje o čemu govorimo kada govorimo o porodici danas.

Uz odgovarajuća poglavlja knjiga sadrži posebno obeležene i obrađene nove teme koje su značajne za porodični život u sadašnjem vremenu, kao što su: transformacija intimnosti u savremenom društvu, ideološki ratovi oko porodice, specifičnosti i problemi različitih tipova jednoroditeljskih porodica, materinstvo i majčinstvo u savremenom društvu, savremene debate o očinstvu, teorije i modeli objašnjenja intergeneracijskih odnosa u različitim fazama porodičnog života, nasilje u porodici, porodične tranzicije, ravnoteža između poslovnog i porodičnog života, politike prema porodicama u evropskim zemljama i Srbiji, i druge.

U konceptualizaciji porodičnog života i njegovih pojedinačnih fenomena u društveno-istorijskim kontekstima predmodernih, modernih i savremenih društava, autori u studiji podržavaju najnoviji relacioni pristup koji porodični život analizira i tumači kao skup odnosa i praksi pojedinaca, kako međusobnih tako i s drugim formalnim i neformalnim aspektima društva. Sociološka analiza i tumačenje koje autori primenjuju uključuje stratifikacijske razlike i nejednakosti unutar i između porodica, kao i načine njihove reprodukcije kroz svakodnevne porodične prakse i uticaj na identitete članova porodice u proučavanim kontekstima. Autori porodicu posmatraju kao primarnu društvenu grupu koja je društveno-kulturno i istorijski konstruisana, ali i kao društvenu instituciju i mehanizam upravljanja, koja kao akter stupa u odnos s drugim institucijama i sistemima društva. Uzimajući sve to u obzir, autori studije nastoje da pokažu i tumače značaj i značenje sociološkog pristupa porodičnom životu, kao i relevantnost porodičnog života za reprodukciju društvenosti.

Usled promene oblika i načina porodičnog života u savremenosti, te nastanka novih paradigmi u društvenim teorijama, autori insistiraju na teorijskom pluralizmu koji odlikuje sadašnje stanje discipline, otvara prostor za nove koncepte i pristupe, i predstavlja otklon od pukog empirizma u težnji da sva empirijska istraživanja porodičnog života budu teorijski utemeljena. U odgovarajućim poglavljima studije, autori primereno i smisleno izveštavaju o rezultatima teorijski utemeljenih stranih i domaćih istraživanja koji su bitni za razumevanje određene teme. Svoje teorijske poglede često ilustruju i rezultatima sopstvenih istraživanja porodičnog života u Srbiji poslednje dve-tri decenije.

Pored navedenih, posebna vrednost ove zanimljive studije jeste i u tome što autori insistiraju da se namesto stanja proučavaju procesualnost i dinamika porodičnog života, te da se preko komparativnih i interdisciplinarnih analiza šire granice istraživanja porodičnog života. Organizacijom sadržaja u problemske celine, kao i suočavanjem sa stvarnim i ozbiljnim problemima

porodičnog života, autori podstiču čitaoca na nova saznanja o konstitutivnim elementima porodice, o odnosima polova i generacija u porodici, o osnovnim porodičnim procesima (socijalizaciji, dezintegraciji i životnim ciklusima), te odnosima porodice i društva, ostavljajući širok manevarski prostor za razmišljanje i suočavanje s problemima porodičnog života u savremenosti.

Pored svega navedenog, po našem mišljenju, trebalo bi istaći jednu vrednost studije koja je posebno značajna za pedagoge, učitelje i vaspitače, a to je da autori u svim porodicama analiziraju i tumače dve bitne ose strukturacije: polnu (rodnu) i starosnu (generacijsku). Odnos roditelja u dece autori uvek uzimaju u obzir kao jedan od osnovnih odnosa u porodičnom životu, ali roditeljstvo i detinjstvo analiziraju i tumače i kao izdvojene i tesno povezane relacije koncepte. Pritom naglašavaju da se dete i detinjstvo mogu proučavati u istorijskoj perspektivi i u sadašnjoj stvarnosti, samostalno i van konteksta porodice i porodičnog života, dok roditeljstvo kao konstrukt ne može postojati nezavisno od deteta.

Zaključićemo ovaj tekst jednom preporukom. Budući da živimo u svetu koji se neprestano menja, u „svetskom rizičnom društvu” (U. Bek), bitno pitanje, odnosno problem istraživanja i proučavanja postaje sledeće: kako se surove socijalno-klasne razlike, koje produkuje i reprodukuje neoliberalni kapitalizam, kulurološki, religijski, socijalnoekološki, geopolitički i drugi faktori, preslikavaju na porodični život, detinjstvo i roditeljstvo, i oblikuju ih. Pritom, bitno je imati u vidu postulat da u dinamici savremenih društvenih procesa i odnosa glavnu ulogu igraju akumulacija kapitala i konkurentne klasne borbe koje iz nje nastaju, i shodno tome uvažavati teorijski zahvat o odnosu klasne društvene strukture i porodice koji je razvio francuski teoretičar Pjer Burdije (Pierre Bourdieu) u svojoj sociološkoj teoriji prakse. On je predložio „pojam *habitusa* odnosno *klasnog porodičnog habitusa* kao posredujuće kategorije koja treba da poveže sa jedne strane objektivnu klasnu strukturu i sa druge strane, svakodnevnu praksu pojedinaca i porodica unutar te strukture”, kao što je u svojoj knjizi *Sociologija porodice* (2001: 296) pisala prof. dr Anđelka Milić. Profesorka Milić je, kao što u predgovoru studije *Sociologija porodičnog života* kažu autori, „postavila temelje univerzitetskog kursa sociologije porodice na Filozofskom fakultetu u Beogradu”.

Navedene sadržaje trebalo bi u određenoj meri da proučavaju i istražuju studenti pedagoških, odnosno učiteljskih fakulteta i visokih škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača u Srbiji. Izučavanjem sociologije, čiji bi neizostavni deo trebalo da budu i sadržaji porodičnog i svakodnevnog života dece u Srbiji, studenti, budući pedagozi, učitelji i vaspitači, još više bi širili svoju neophodnu kontekstualnu osetljivost za detinjstvo kao socijalno konstruisanu praksu, te na taj način povećavali svoju kompetentnost za rad s decom.